

LECTOR I ESCRIPTOR: UN HOME DE CULTURA Isidor Cònsul

La tardor de 1931, el "Butlletí dels Mestres" va demanar, en forma d'enquesta, detalls de l'organització de la biblioteca de l'Escola del Mar. En contestar-la, Pere Vergés no es limità, només, a la mecànica d'una resposta puntual i hi afegí la torna d'una reflexió abundant. Seixanta-cinc anys després de la seva publicació, els dos articles de l'enquesta¹ mantenen una estricta lucidesa, són frescals i intel·ligents, i indicatius, d'altra banda, de l'home de profunda cultura que niava en la personalitat de Pere Vergés. La seva reflexió parteix de considerar la biblioteca com un dels centres neuràlgics de l'escola, de la qual n'esdevé eina fonamental de treball, instrument indispensable de cultura, i es planteja, a més, com un element de dinamisme creatiu d'alta eficàcia pedagògica. A la resposta a l'enquesta, Pere Vergés explica, per exemple, que els nens podien endur-se els llibres de la biblioteca a casa els dissabtes i dies festius, que cada alumne tenia un carnet o llibreta de lectures on s'havia de portar el compte dels llibres llegits, i que quan un llibre es tornava a la biblioteca calia demostrar que realment s'hi havia transitat, que s'havia llegit, fent-ne una petita recenció, total o parcial, que pot ésser oral o escrita. A més se'ls exigeix la impressió o judici que els ha merescut. Tenim comentaris d'aquests interessantíssims, molts d'ells subjectius i finíssims d'observació i esperit crític². Es un concepte modern de la pedagogia del llegir, que avança cap a aspectes de lectura creativa i crítica, i que s'adiu perfectament a la concepció de l'escola com un tot harmònic, viu i creador que Pere Vergés tenia per a l'Escola del Mar. Si més no, així quedà palès en el llibre que dictà a Robert Saladrigas, L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés³.

També queda clar, en aquest mateix volum de memòries dictades, que Pere Vergés fou un lector molt subtil, intel·ligent i crític. Va aprendre aviat a destriar el gra de la palla i, en general,

---

¹"Butlletí dels Mestres", n. 54 (15-X-1931) i n. 57 (1-XII-1931). Any III, 2a. època.

²"Butlletí dels Mestres" n. 55 (15-X-1931). Pàg. 149

³Robert Saladrigas, L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Edicions 62. Barcelona, 1973.

no va acabar de pair prou bé la novel·la castellana del XIX i del primer terç del XX. Dit a grans trets la trobava mancada de l'alè imprescindible del vitalisme, amb l'excepció contundent de La Regenta, de Leopoldo Alas "Clarín", que considerava una novel·la excepcional, les Memorias de Pio Baroja (excel·lents sobretot per la bilis fulminant que empastifa cada pàgina del llibre) i les Sonatas, de Valle-Inclán que trobava meravelloses. D'"Azorín" li plaia més la forma que el fons, l'estil més que no pas les coses que deia. Un punt decebut, doncs, per la prosa narrativa diu que va provar sort amb la florida de l'assaig de començaments de segle que posaren de moda els noms de José Ortega y Gasset i Gregorio Marañón. El primer, que d'entrada no semblava interessar-lo gaire, el llegí seguint el consell de Josep M. de Sagarra⁴, i de Gregorio Marañón, tot i haver-hi aspectes amb els quals no estava d'acord, trobava que el seu pensament era exemplar dins l'erm del pensament hispànic, per la rara combinació simplicitat, capacitat de síntesi i deducció que el pensador tenia.

Pel que fa la literatura catalana, sembla que fou a partir de 1918 quan Pere Vergés n'augmentà de manera considerable els seus coneixements i es convertí, fonamentalment, en un lector de poesia: De llavors ençà que estimo López Picó, ànima i batec de "La Revista", el Sagarra del Primer llibre de poemes, que em sembla el més fresc i autèntic de tota la seva dilatada obra poètica posterior, el Bofill i Mates, l'entranyable "Guerau de Liost" de La muntanya d'ametistes, aquella visió tan afinada i subtil del Montseny, el Josep Carner de tota la seva portentosa allau poètica malgrat que de manera especial guardi molt endins els versos d'Auques i ventalls; el Carles Riba poeta i traductor que sempre, ho reconec, se'm resistí una mica pel seu preciosisme alambinat i fosc que prodigava sobretot en els treballs de crítica; en canvi, la traducció de l'Odissea la trobo d'una perfecció absoluta, molt difícil d'igualar⁵.

---

⁴Feia poc temps que s'havia publicat el primer -es refereix als volums d'El espectador- i jo, que el duia sota el barç, vaig trobar Sagarra que en veure'l volgué saber què llegia. En mostrar-li el llibre i llegir el títol i l'autor, em digué: **"Es cosa bona, Vergés"**, i afegí: **"No el perdeu de vista, Ortega y Gasset, perquè és un home de talent"**. A Robert Saladrigas, L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Op. cit. Pàg. 140.

⁵Robert Saladrigas, L'Escola del Mar i la renovació pedagògica a Catalunya. Converses amb Pere Vergés. Op. cit. Pàg. 140. En endavant,

EN EL ROVELL DE L'OU DE LES LLETRES

Aquells mateixos anys, Pere Vergés havia entrat en contacte i lligat coneixement amb alguns dels noms més representatius de les lletres catalanes contemporànies. Era amic de Joan Salvat-Papasseit, i tenia també una bona relació amb Josep M. de Sagarra, a qui convidà, uns anys més tard, a llegir els seus poemes a l'Escola d'Estiu de Vilamar, a Calafell. Li agradaven també el teatre i la música, havia establert contacte amb l'**Escola d'Art Dramàtic** que dirigia Adrià Gual, on va poder conèixer la millor tradició de teatre universal (**Esquil, Shakespeare, Molière...**) a més d'assistir als diferents cicles que s'hi organitzaven representats pels alumnes de l'Escola amb un rigor i una exigència admirables.

Per un altre costat, l'abril de 1917, als vint-i-un anys, Pere Vergés, alhora que feia de mestre a les **Escoles del Districte Sisè**, començà a assistir al Seminari de Filosofia que donava Eugeni d'Ors dins dels Estudis Normals de la Mancomunitat acabats de crear. Volia completar la seva formació intel·lectual i humanística, i a més d'Eugeni d'Ors hi va tenir de professors de tanta alçada de mires com Joan Crexells i Pompeu Fabra. Amb Joan Crexells eren de la mateixa edat i es coneixien d'un o dos anys enrere. Tots dos eren socis dels Amics de la Música i havien coincidint en els concerts que organitzava l'entitat. Fou Crexells, per exemple, qui l'orientà en l'estimació de l'obra de Brahms⁶ i, segurament, qui l'animà a assistir al Seminari de Filosofia dels Estudis Normals. El record i testimoni que Pere Vergés guardà de Joan Crexells és el d'un

---

després de cada citació, seguirà, entre parèntesis la pàgina corresponent.

⁶Ell em féu escoltar íntegrament els tríos de Brahms, que em costaven qui-sap-lo d'empassar, com si es tractés d'un entrepà de formatge i pa morè, dues coses que el meu estómac es mostrava incapaç per a digerir. Amb una dosi de paciència impagable, Crexells m'explicava fil per randa el sentiment d'aquella meravella musical que incomprensiblement se'm resistia, i quan, convençut de la meva estúpida impotència, em desmoralitzava i li proposava de deixar-ho córrer, em donava un parell de copets a l'espatlla i, bellugant el cap amb bonhomia, m'animava: "Apa, home, que al senyor Brahms no li pots pas dir que no". I pensar que ara Brahms m'agrada tant, sobretot la seva producció simfònica! Que quedi ben remarcat que l'autèntic "culpable" de l'evolució fou l'inigualable Joan Crexells. Robert Saladrigas (Op. Cit. Pàg. 108).

autèntic homenot de la cultura (una de les esperances intel·lectuals més sòlides de Catalunya), abillat, però, amb una manera de ser que el feia de tranc senzill, tarannà familiar i capteniment humil. Tenia una cultura profundíssima, frescor, agudeses, i mai no deia ni feia beneiteries solemnes, com les que malauradament feien perdre el temps d'altres coetanis. Crexells fou deixeble d'Ors i un dels millors elements del Seminari de Filosofia com a representant de la joventut kantiana. Teníem la mateixa edat, però la diferència entre nosaltres l'entendreu de seguida si us dic que jo era alumne seu en el curs de filosofia general (124-125).

Els retrats físics i morals que Pere Vergés apunta a les memòries dictades a Robert Saladrigas, els de Joan Crexells i d'Eugeni d'Ors, per exemple, són esplèndids des d'una perspectiva literària, i demostren fefaentment, enllà d'altres consideracions, un notable sentit de creador de la paraula i l'existència d'un evident geni com a literat que les circumstàncies de la vida no li van permetre de desenvolupar com hauria calgut. Les pinzellades amb que recorda Joan Crexells el presenten com un tipus alt, estrictament magre, escardalenc, la cara pigmentada tirant a vermellosa, amb les seves tan característiques ulleres que li feien els ulls més petitons del que eren. Quan el veies caminar per la Rambla, el distingies de lluny amb precisió inconfusible perquè, n'estic segur, era l'únic vianant que anava carregat de llibres i comprava munts de diaris a qualsevol quiosc. Era propi d'ell, com una segona naturalesa indestriable de la seva condició d'home extraordinàriament culte, que mai no parava de llegir i d'estudiar amb una capacitat d'assimilació i de síntesi que, ho confesso amb sinceritat, em fiblava l'enveja. (125)

D'una manera paral·lela, Pere Vergés restà molt temps impressionat per l'emfàtica personalitat d'Eugeni d'Ors, just en el moment culminant de la influència de "Xènius" sobre la joventut estudiosa de Catalunya. Pere Vergés era d'una d'aquelles lleves que obrien l'esguard al món a través del Glossari. Entre les boires del mite i el contrapunt d'aterrament realista, el recorda com una figura majestuosa, sòlida i ben peixada (...). Era la figura d'un home que es trobava a la plenitud de la vida, i a més a més estava convençut que el paper patriarcal que representava no podia ser encarnat per cap altre que no fos ell. La seva presència imposava, era literalment abassegador. El veieu alt, ben plantat i cofat, vestit amb l'elegància refinada del dandi

un xic provincià, el gest superbiós de l'home que se sent molt segur de si mateix, en aquest cas del seu magisteri, i ni tan sols es digna a mirar els rostres dels qui l'envolten, la seva paraula imperiosa i sibil·lant quan la dirigia als auditoris nombrosos, i en canvi en el diàleg el to de veu se li afluijava, com si no volgués que el sentissin els de més enllà del cercle reduït d'aquells als quals atorgava l'honor de comunicar el misteri de la seva intel·ligència (...).

Em ve a la memòria un cap al tard de primavera, amb el Seminari ple de gom a gom i ell, l'Ors, que havia de dictar la lliçó. Entrà majestuós, vestit de blau marí, l'americana encreuada, s'enfilà a l'estrada, desembutxacà el rellotge d'or, sense cadena, el diposità sobre la taula, i després de clavar una ullada superficial a l'auditori, encetà el discurs. Per començar ens digué que un cop acabada la classe emprendria viatge a Lisboa on havia de donar un curs de Filosofia. I sense un interval de respir, continuà parlant. Fou una meravella de construcció, de pensament clar, de precisió i de musicalitat en la paraula. En el fons no era res més que una lliçó explicada segons el mètode peculiar del magisteri orsià (...). La seva veu forta, un punt aspra amb rotunditats de ressonàncies subterrànies, fluixa segons les exigències de l'oratoría, ens captivà com sempre feia. L'Ors constituïa un cas estrany d'home que més aviat escampava antipaties pel seu engolament i que, no obstant això, quan parlava i a causa sobretot del to i de l'interès de les coses que deia, subjugava els auditoris més adversos i recalcitrants (127-128).

Un i altre retrats, just amb quatre pinzellades, semblen la concentració quintaessenciada del gènere de retrat literari que el seu contemporani Josep Pla va treballar amb tant d'ofici als Homenots. Però no fou només l'impacte d'aquest parell de trumfos -Crexells i l'Ors. Al Seminari de Filosofia hi trobà la companyonia d'altres joves, si fa no fa de la seva lleva, que hi assistien amb mé o menys regularitat. Entre d'altres, Josep Pla (que només s'hi deixava veure molt de tard en tard), Josep Maria Capdevila i Joan Estelrich. L'ambient intel·lectual que s'hi respirava, l'afany cosmopolita, obert i modern que regnava en aquell Seminari de Filosofia ajudaren Pere Vergés a penetrar el món vastíssim i trasbalsador de la cultura universal, el feren madurar espiritualment i l'obligaren a moure's per un ambient d'idees, debats, llibres, conferències i contactes personals d'alta qualitat... Tantes i tantes coses que potser us semblaran puerils, però que per a mi foren

transcendentalíssimes. El pas pel Seminari de Filosofia, la convivència amb Eugeni d'Ors, Joan Crexells, Josep Maria Capdevila, Joan Estelrich, liquidaren del meu caràcter i de la meva formació els darrers vestigis de provincianisme, i m'obriren la perspectiva d'una maduresa autèntica, plenament assumida, i sobretot creadora (129).

AMB L'ANIMA DE POETA

Una de les amistats que per aquests anys conreà Pere Vergés fou la del poeta Joan Salvat-Papasseit, l'obra del qual, com l'arc tibat de les sagetes que creuen els seus versos, passà llampant per una successió d'etapes, superà diverses estratègies ideològiques i es nodrí d'estètiques que poden semblar fins i tot antagòniques. Evolucionà des del cal·ligrama fins a la cançó en un viatge poètic a l'inrevés d'allò que assenyalen els manuals de la convenció. A cavall de la malaltia estimà amb entusiasme cada bri de vida que li era permès i dels trencaments d'avantguarda que caracteritzen els primers poemes salvatians passà a poetitzar els contorns d'un recer personal cada vegada més interior i mític. Pere Vergés fou de la colla breu d'amics que li feren costat fins al final de la seva vida i recorda amb insospitada cruessa i realisme els dies de l'agonia i la mort, consumit per la misèria i la malaltia. Erem amics d'anys, però vaig ser prop d'ell sobretot els darrers mesos de la seva vida, els últims dies i les postremes hores, quan des del clot del llit que ocupava en la cambra fosca, de parets emblanquinades, tristíssima, del carrer de l'Argenteria, sentia com se li escolava la vida convertida en un ble d'espiritualitat. Dessota el coixí guardava el tresor de la seva darrera creació, el manuscrit del llibre de poemes **Omega**, que un cop mort els amics férem imprimir en edició de luxe limitada a dotze únics exemplars meravellosament il·luminats per la ploma inspirada de Josep Obiols. I com voleu que no recordi aquells dies terribles d'angoixa, quan em fitava amb ulls vessants d'esperança i em deia: "Mireu, Vergés, en aquests moments ho oblidat tot, agraïments i ingrituds; podré morir tranquil perquè sé que la meua filla anirà a la vostra Escola del Mar". Ho digué amb aquestes mateixes paraules, textualment. Les guardo gravades al cervell com si encara les escoltés de la seva veu un xic trencada, rogallosa, cavernària (...) Salvat-Papasseit es consumí en la misèria sense que ningú li

oferís ajut, ni tan sols comprensió. Morí sol, voltat d'una indiferència pregona, revoltant (122).

Com a lector atent i apassionat, la formació poètica de Pere Vergés com fou realment extraordinària. Va tenir la sort, a més, de saber llegir amb intel·ligència i de comptar, en el cas de la poesia catalana, amb l'amistat dels poetes que més atentament llegia (Salvat-Papasseit, Sagarra, Guerau de Liost, Carner...). No podia ser, doncs, d'altra manera, i sentí aviat com el furgava intensament el cuc de la poesia. Va escriure'n i fins guanyà algun certàmen comarcal de Jocs Florals. La seva consciència crítica, però, era esmolada i sense cap possibilitat per a l'autocomplaença. Tota la vida he sentit viure la poesia dins el cau de la meva sensibilitat, però de la mateixa manera l'experiència dels anys i la lectura constant dels grans poetes de casa nostra i de més enllà em van fer adonar ben aviat que mai no arribaria a ser un poeta ni tan sols de volada prima, i em vaig resignar a viure intensament la poesia però sense tenir la pretensió d'expressar-la (141).

La reflexió és d'una lucidesa que esborrona. Fins i tot sembla potser excessiva si jutgem la realitat dels dos reculls que publicà -Poesies (1925) i La nova amiga (1930)- llegits setanta anys després. El recull Poesies, publicat en edició d'autor i il·lustrat pel gravador Ramon Sarsanedas, és un volum miscel·lani i de registres oberts, esdevingut una mena de calaix compilatori de poemes esparços. El volum, però, lliga amb delicada harmonia mostres de paisatgisme bucòlic, que són les més nombroses, amb estampes de gràcia costumista, glosses de poesia popular i poemes de detall amorós i de dimensió religiosa. Peces que sovint sorprenen per una mesurada ingenuïtat que no s'allunya dels models que semblen més evidents, els de la tradició popular.

Quan els blats tot just rossegen
té l'ermita més color,
i en les cares que festegen
és nascuda una claror.

I en la cara de la dona
un somriure molt més fi.
El vaiet tira la fona
que els ulls no poden seguir.

Un pobre pagès

tenia una fila,
tenia quinze anys
i encara no fila.

No en vol filar pas,
vol anar per vila,
el món és molt gran,
la casa petita.

Avui hi ha mercat,
demà hi haurà fira,
els fadrins hi van
de la rogalia.

Dexeu-m'hi anar,
que és curta la vida;
jo vull anar al ball,
que la vida és trista.

El segon volum, La nova amiga (1930), és un recull més unitari. Fou publicat per Altés impressor i il·lustrat, a la coberta, amb un boix acolorit a mà de Joaquim Ros. En la primera part del volum la unitat del poemari circula, sobretot, pels versos d'una temàtica amorosa que recorden, ara i adès, una certa influència de Joan Salvat-Papasseit

ESPERO LA BESADA

Estic comptant els dies i les hores
que manquen perquè et tingui a prop de mi.
Jo com aquesta terra assedegada
espero la besada
que lentament es fongui en el meu si.

EL CLAVELL DE MAIG

El clavell de maig és perfum i flama
és foc al pit turgent
i color a les galtes de la dama,
i el dia de demà
reflorirà vivent
per un miracle, en les carns sedoses
del fill que arribarà.

A la segona part del volum, La nova amiga recupera un tranc més divers i miscel·lani i, com en el cas de Poesies, arrenghera poemes d'estirp costumista i d'arrelament a la terra (El riu, la font i la branca de boix, La sesta, El mas ...), on el vers dringa potser més clar i lluminós, al costat d'alguns altres que glossa la poesia popular (La lluna, la bruna) i poemes com la Cançó del vianant que hi tenen una funció de poètica, d'afirmació existencial d'esperances, anhels i il·lusions:

Camina vianant
camina
amb pas asserenat
camina
la teva ruta és llarga,
hi té l'eternitat.

Vaig amb el sac a coll ple d'esperança
portant l'alè de l'home il·luminat,
la flama encesa al cor que no descansa,
la boca aspra del llavi assedegat. (...)

*****

Fonamentalment educador, però també un humanista convençut i un lector astut i intel·ligent amb ànima de poeta. Possiblement, l'obra educadora de Pere Vergés només es pot entendre des de la perspectiva fonamental de l'humanista i d'aquesta estricta sensibilitat poètica. Hi ha un sentit artístic en el seu tranc d'educador i una manera creativa d'entendre la vivència de la pedagogia i l'escola com un tot viu i en evolució. Rere el mestre hi niava l'home de cultura, i de darrere el pedagog treia el nas la consciència de l'artista. Fet i fet, qui sap si la novetat del seu pensament pedagògic no és altra cosa que una suma d'humanisme, una raonada devoció per l'art i un respecte essencial al món de la cultura.

Isidor Cònsul